

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК

STATE LANGUAGE

*Садыров Муратбек Тентиевич,
филология илимдеринин кандидаты,
ага илимий кызматкер,
Кыргыз Республикасынын улуттук илимдер академиясы,
Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: sadyrovmt@mail.ru*

КЫРГЫЗ АДАБИЙ БАЙЛАНЫШТАРЫНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ

*Садыров Муратбек Тентиевич,
кандидат филологических наук,
старший научный сотрудник,
Институт языка и литературы имени Ч. Айтматова,
Национальная академия наук Кыргызской Республики,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: sadyrovmt@mail.ru*

СТАНОВЛЕНИЕ КЫРГЫЗСКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

*Sadyrov Murat Tentievich,
Ph.D., Senior Scientific Researcher,
Of the Institute of Language and Literature named after Ch. Aitmatov,
National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic,
Bishkek city, Kyrgyz Republic,
e-mail: sadyrovmt@mail.ru*

THE FORMATION OF KYRGYZ LITERARY RELATIONS

Аннотация: Макалада, кыргыз адабий байланыштары улуу салттарынын жана анын элибиздин фольклордук жана жазма адабиятыбыздын калыптанышындагы орду өзгөчө. Дегеле, оозеки жана жазма адабий чыгармачылыктын өз ара байланыштары көп тармактуу жана көп кырдуу келип, кезегинде оозеки менен жазма адабияттын биринин экинчисине болгон чыгармачылык көркөм алакалары кыргыз элинде анын профессионалдык жазма адабиятына чейин эле калыптанган болчу.

Оозеки жана жазма адабиятка орток тиешелүү болгон кыргыз акындар поэзиясын алсак, адабияттагы чыгармачылык өз ара алакалардын өзгөчө этабы катары төкмө акындар поэзиясы тургандыгы жана акындар бир элден экинчи элге каттоодо өз элинин ыр, жомок, эпос, улама, уламыш, чечен сөздөрүн, чоң акындардын ыркүүлөрүн, санат, терме үлгүлөрүн өздөрү менен кошо ала барып экинчи элге жайылтууга жетишкен.

Бул өз кезегинде келип анын оозеки адабияттан баштап анын акындар поэзиясындагы жана профессионалдык жазма адабияттын калыптанышындагы орду менен белгиленет.

Аннотация: В статье отражены традиции кыргызских литературных связей и их роль в формировании фольклора и письменной литературы нашего народа. В целом взаимоотношения устной и письменной литературы многопрофильны и многогранны. Связь устной и письменной словесности сформировалась у кыргызского народа еще до профессиональной письменной литературы.

Если брать поэзию кыргызских поэтов, которая связана с устной и письменной литературой, то в качестве особого этапа творческого взаимодействия в литературе выступает поэзия поэтов. А когда поэты переходят из одного народа в другой они распространяют искусство и приносят образцы народных песен, сказок, былин, преданий, ораторского искусства, песни и напевы великих поэтов.

Это, в свою очередь, определяет его место в поэзии и в формировании профессиональной письменной литературы, начиная с устной.

Annotation: The article highlights the great traditions of Kyrgyz literary connections and their role in the formation of folklore and written literature of our people. In general, the relationship between oral and written literature is multidisciplinary and multifaceted, and, in turn, the creative attitude of oral and written literature to each other was formed by the Kyrgyz people even before their professional written literature.

If we take the poetry of Kyrgyz poets, which is associated with oral and written literature, then poetry of poets acts as a special stage of creative interaction in literature, and when poets pass from one nation to another, they managed to spread art to the second people go and bring with them samples of folk songs, fairy tales, epics, legends, oratory, songs and melodies of great poets.

This, in turn, marks his place in the poetry of poets and in the formation of professional

written literature, beginning with oral literature.

Түйүндүү сөздөр: адабий байланыш, адабий алака, фольклор, акындар поэзиясы, профессионалдык жазма адабият, адабияттаануу, адабий салт, чечен сөздөр, санат, терме, уламыш, котормо адабияты ж.б.

Ключевые слова: литературная коммуникация, литературные отношения, фольклор, поэзия поэтов, профессиональная письменная литература, литературная критика, литературная традиция, ораторское искусство, искусство, термин, легенда, переводная литература и др.

Key words: literary communication, literary relations, folklore, poetry of poets, professional written literature, literary criticism, literary tradition, oratory, art, term, legend, translated literature, etc.

Киришүү. Байыркы жана орто кылымдын адабиятында орду бар кыргыздар фольклордук, колжазма жана жазма адабияттарынын өз ара байланыштарын түзүүгө жетишкен элдердин катарында турат.

Оозеки адабият менен жазма адабияттын көркөм чыгармачылык улуу салттарын жаратууда жана сактап калуу процессинде кыргыздар башка тектеш жана башка элдер менен чыгармачылык байланыш түзүүгө жетишип, кезегинде улуттар аралык адабий алакалар түзүлүп андан ары калыптанып отургандыгын көрөбүз.

Бул мааниде алганда, кыргыздын көп кылымды өзүнө камтыган ички жана сырткы адабий байланыштарынын түптөлүшүнөн тартып анын калыптанышы маселелерин изилдөө иштери алдыда турат деген ойдобуз. Ошол эле учурда фольклор менен жазма адабияттын байланыштары фольклортаануучу М.И. Богданова, кыргыз, казак акындар чыгармачылык байланыштары акынтаануучу Б. Кебекова, түрк элдеринин адабий чыгармачылык байланыштары адабияттаануучу А. Акматалиев ж.б. тарабынан изилденгендигин белгилеп кеткибиз келет.

Изилдөөнүн максаты. Бул маселелердин жалпы максаттарынан келип, кыргыз элинин фольклору менен профессионалдык жазма адабиятынын өз ара чыгармачылык

жана илимий байланыштарын аныктоо болуп саналат.

Изилдөөнүн методу. «Изучение явлений всех видов художественного творчества в их исторической обусловленности – одна из методологических основ современного литературоведения...» [1] – деп, фольклор-таануучу В.Я.Пропп белгилегендей, бул макаланын илимий-методологиялык негизин, кыргыз фольклордук жана жазма адабияттын көркөм чыгармачылык байланыштарынын бардык этаптарынын эволюциясын көрсөтүп берүүгө багытталды десек болот. Атап айтканда, кыргыз адабияттаануусунун адабият тарыхы, адабият теориясы жана адабият сыны сыяктуу негизги предметтеринин илимий байланыштары салыштырма-типологиялык методдун негизинде изилдөөгө алынды.

Негизги мазмуну. Кыргыз адабияттаануусунун пайда болушу жана калыптанышы маселесинде, фольклор менен жазма адабияттын байланыштарын жана анын салыштырма адабияттаануу, адабий булактаануу, текстология жана башка кошумча предметтерин кыйгап өтүүгө болбойт. Анткени, оозеки жана жазма адабий чыгармачылыктын өз ара байланыштары көп тармактуу жана көп кырдуу экендиги белгилүү болуу менен кыргыз адабияттаануусунун пайда болушу жана калыптанышы процессин изилдөөлөрдөгү алардын өзүнчө орду бар. Алсак, оозеки менен жазма адабияттын биринин экинчисине болгон чыгармачылык көркөм алакалары кыргыз элинде анын профессионалдык жазма адабияты пайда болгонго чейин эле пайда болуп, жазма адабияттын учурунда андан ары калыптануу жана өнүгүү жолунда болгон.

«Уважительное отношение к литературному наследию прошлого свидетельствует о зарождении... литературной критики и литературоведения, представители которых в дальнейшем займутся изучением творчества поэтов и писателей разных периодов истории, определяют их роль и место в развитии литературного процесса республики» [2, 5-б.] – деп, адабиятчы З.Г.Курбанова жазгандай, кыргыз адабияттаануусунун

илимий объектиси катары өз учурунда элдик фольклордук жана орто кылымдагы руникалык колжазма адабияты дагы тандалып алынып, ал өз кезегинде профессионалдык жазма адабиятыбыздын пайда болушу жана калыптанышындагы акын, жазуучулардын чыгармачылыгын изилдөөгө фундамент болуп берген болчу. Кыргыз жазма адабиятынын жаңыдан телчигүү процессине түздөн-түз таасирин тийгизген орус адабияты менен кыргыз адабиятынын чыгармачылык өз ара байланыштарын изилдөө дароо эле адабияттаануунун күн тартибине коюла баштаган маселелерден болгон.

Эгерде, кыргыз адабияттаануусунун бул маселеге карата илимий пикирлердин жазыла башташынын алгачкы кадамдарына кайрыла турган болсок, М.Богданованын «Киргизская литература и фольклор» (в их взаимоотношениях) колжазмасында: «Как известно, на протяжении всей истории киргизской советской литературы, фольклор и его поэтические традиции сыграли огромную и положительную роль...» [3] – деп, элдик фольклор менен профессионалдык жазма адабияттын байланыштары, кыргыз адабияттаануусунун XX кылымдын 40-жылдарында эле колго алынып изилденип баштагандыгын көрөбүз. Бул өз кезегинде, кыргыз адабияттаануусунун өзүнүн элдик фольклортаануусу менен болгон илимий байланыштарын табуудагы алгачкы кадамдары болгон. Албетте, М.Богданова, өзүнүн аталган макаласында, фольклордун жаңыдан калыптанып келе жаткан жазма адабиятка карата болгон бир катар маселелерине токтолуп: «В связи с этим одним из актуальных вопросов является выяснение дальнейших путей и форм развития киргизской советской литературы. Разрешение этого вопроса, в известной степени зависит и от правильного понимания взаимоотношений фольклора и литературы» [3] – деп, кыргыз адабияттаануусунун калыптануу процесси биринчи кезекте элдик фольклор менен адабияттын чыгармачылык алакаларынын элдик салттарынын өзөгүндө ишке ашып жаткандыгын белгилөөгө жетишкен. Бул маселеге келгенде, «... фольк-

лор есть продукт особого вида поэтического творчества. Но поэтическим творчеством является также и литература. И действительно, между фольклором и литературой, между фольклористикой и литературоведением существует самая тесная связь.

Литература и фольклор прежде всего частично совпадают по своим поэтическим родам и жанрам» [4, 19-б.] – деген, белгилүү фольклортаануучу В.Я.Проптун пикирине таяна турган болсок, жазгыч акындардын жана профессионал жазма акындардын чыгармачылык өз ара таасирлерин жана жалпылык-бөтөнчөлүктөрү жана бул эки чыгармачылыктын ортосундагы ыр түзүлүштөрүнө байланыштуу бир катар маселелер жаткандыгы белгилүү. Алсак, айрыкча поэзия жанры өзүнүн табиятына жараша көбүнесе оозеки формага жакын туруп, өзүнүн жазма түрдөгү салттарына алигиче толуккандуу түрдө ээ боло элек десек да болот. Бул биринчи кезекте, казак акыны О.Сулейменов айткандай, төкмө акындар сыяктуу жазгыч акындар өздөрүнүн массалык окурмандарына ээ боло электиги менен да түшүндүрүлөт.

Фольклордун жана жазма адабияттын өз ара байланыштары биринчи кезекте алардын чыгармачылык процесси аркылуу ишке ашуу менен кезегинде келип, аларды илимий изилдөөнүн процесси менен да коштолору белгилүү. Оозеки жана жазма адабиятка орток тиешелүү болгон кыргыз акындар поэзиясын алсак, Молдо Нияз, Молдо Кылыч, Молдо Багыш, Алдаш Молдо, Нурмолдо, Тоголок Молдо ж.б. чыгармачылыгы колжазма түрүндө, бирок, формасы да, мазмуну да оозеки адабияттын үлгүсүн алып жүргөн чыгармачылык десек болот. Албетте, жазгыч акындардын өздүк чыгармачылыгына келгенде, алардын жазган ырларын бирдей деңгээлде кароого болбойт жана бул маселе алардын чыгармачылыгын бири-бири менен жана жазма адабияттын поэзия жанрындагы чыгармаларга салыштырма адабияттаануунун объектисинде туруп мамиле этүү зарылчылыгы бар. Адабияттагы чыгармачылык өз ара алакалардын өзгөчө этабы катары төкмө акындар поэзиясы тургандыгын белгилеп

келип: «Кыргыз, казак акындарынын чыгармачылык байланышы жандуу карым-катнаштарда түзүлгөн. Акындар бир элден экинчи элге каттоодо өз элинин ыр, жомок, эпос, улама, уламыш, чечен сөздөрүн, чоң акындардын ыр-күүлөрүн, санат, терме үлгүлөрүн өздөрү менен кошо ала келген» [5] – деп, белгилүү акынтаануучу Б.Кебекова жазгандай, акындар поэзиясы аркылуу адабий байланыштардын жаңыча этабы башталып, ал өз кезегинде фольклордук жана адабий байланыштардын чыгармачылык процессинин калыптанышына өбөлгө түзгөн болчу. Ошол эле учурда кылымдар бою оозеки фольклордун эстетикасында калыптанып келген кыргыз элинин жашоосунда жазма фольклордун эстетикасы төкмө поэзиянын жанында көбүнесе таасирдүү боло албагандыгын да белгилеп кетүү абзел. Мындай жагдайды жеке эле акындар чыгармачылыгында эмес, айрыкча манасчылык өнөрдөн да өзгөчө байкоого болот, атап айтканда, «Манас» баштаган эпикалык поэзиябыздын көркөм-эстетикалык таасирдүүлүгү жана салттуулугу барып-келип эле баары бир оозеки формасында сакталып калуу менен бүгүнкү күндө да ал салттуулукту элибиз сактап калганга жетишип, бул өнөр өз учурунун адабий шарттарына жараша жашап жатат.

Бул процесс айрыкча акындар поэзиясы аркылуу ишке ашып, кыргыз элинде төкмө акындар менен катар эле жазгыч акындардын чыгармачылыгын калыптандыруу менен акындар поэзиясы фольклор менен адабияттын өз ара байланыштарынын өөрчүшүнүн өзгөчө этабы десек болот. Мындан улам фольклордук чыгармачылыктын көбүнесе ички улуттук өзгөчөлүгүнүн жана жанрдык мүнөзүнүн алкагы кеңейип, тектеш жана тектеш эмес элдердин адабиятын, маданиятын өздөштүрүү, кайрадан аларга таасир этүүнүн фольклордук-адабий байланыштары орто кылымдардан тартып эле калыптанып баштагандыгын көрсөтүп турат.

Элдик оозеки адабиятта калыптанып, өзгөчө жазма адабият аркылуу эл аралык чыгармачылык байланыштарды түзүүдө акындар чыгармачылыгынын орду өзгөчө.

Албетте, фольклордук адабий салттарга бай калктарда сырткы тектеш жана тектеш эмес чыгармачылык салттардын аралашуусу чакталуу болуп, кезегинде жазма адабияты жаңыдан түптөлүп жаткан элдерде, бул адабий чыгармачылыктагы улуу салттар аркылуу чыгармачылык байланышка чыгуу процесси андан ары уланып баштайт. Ошондуктан, фольклордук адабияттын өздөштүрүлүшү жана бир жанрдын экинчи бир жанрга таасир этүүсү мурдатан калыптанып келген адабий байланыштардын мүнөзүндө ишке ашат десек болот. Эгерде бул маселени кыргыз жазгыч акындарынын - Молдо Кылыч, Алдаш Молдо, Тоголок Молдо ж.б. чыгармачылыгында элдик фольклордун салттык, санат-насыят, терме жана эпостук чыгармачылыктын акындар тарабынан улантылышы, элдик эпикалык салттар менен акындар чыгармачылыгынын өз ара адабий байланышынын өзүнчө бир этабы десек болот. Албетте, элдик фольклордук чыгармачылыкты улантуу менен анын улуу көркөм салттарын жаратуу Арстанбек, Токтогул, Жеңижок, Калык ж.б. төкмө акындардын чыгармачылыгынан эле даана көрүнөт. Ал гана эмес, укканын, көргөнүн улуу поэзиянын салтарына айланга билген Токтогул Сатылган уулу элдик кенже эпосторду да мыкты билген чебер аткаруучу болгон. Алсак, «Жаныш-Байыш», «Курманбек», «Шырдакбек», «Саринжи-Бөкөй», «Кедейкан», «Олжобай менен Кишим-жанды» жана ошондой эле Чыгыш элдеринин поэзиясынан «Шакир-Шакирет» ж.б. айтып эле тим болбостон, кезегинде бул эпостордун өздүк варианттарын айтууга жетишкен.

Акындык чыгармачылык фольклордук адабият менен колжазма адабиятынын синтезин түзүүдөгү орду менен эле эмес, элдик эпикалык салттарды калыптандырып жана өнүктүрүүдөгү орду менен өзгөчөлөнүп турат.

Кыргыз фольклордук чыгармачылыгындагы өз ара таасирлер жана байланыштар толук кандуу түрдө төкмө акындардын поэзиясында эле ишке ашкан десек болот. Бул багытта кыргыздын Токтогул ырчысы өз элинин акындык өнөрүн боордош калктар-

дын жана Чыгыш элдеринин поэзиясы аркылуу байытып, кезегинде көп улуттардын фольклордук салттарын кыргыз акындар поэзиясындагы өз ара байланыштары ишке ашып баштаган болчу.

Фольклордук жана диний түшүнүктөрдүн карым-катышы аркылуу Чыгыш элдеринин поэзиясына артыкча таасирленгендердин катарына айрыкча Молдо Ниязды киргизүүгө болор эле. Бул болсо эл аралык чыгармачылык алакалар жазгыч акындардын чыгармачылыгынын тушунда айрыкча өнүккөндүгүнөн кабар берет. Ошондой болсо да колжазма акындар поэзиясынын салттары төкмө акындар поэзиясынан азыктанып, анын нукура салттарын андан ары уланткан. Кептин бардыгы кыргыз колжазма адабиятына Чыгыш элдер адабиятынын салымдуу таасири болбогондугун танууга болбойт, анткени, оозеки адабияттын салттарында калыптанып келген чыгармачылык, кезегинде элдик адабий салттар менен коштолору биринчи даражада турат.

Ал эми элдик эпостор менен адабий эпостордун (прозанын) ортосундагы жанрдык байланыштарынын бир катар бөтөнчөлүктүү жагдайлары бар десек болот. Алсак, элдик эпикалык чыгармачылыктын өзү жазма адабияттын прозалык жанрларынын көптөгөн компоненттерин алып жүрөт десек болот.

Кыргыз фольклордук жана жазма эпикасынын көркөм чыгармачылык байланыштарына арналып жазылган изденүүчү Б.Т.Темированын «Манас үчилтиги менен кыргыз адабиятынын карым-катышы» (2019) аттуу диссертациясы, фольклордук менен жазма адабий эпиканын өз ара чыгармачылык карым-катышына көңүл бурулуп, кезегинде бул маселелердин изилденишинин бир катар илимий-теориялык жагдайларына токтолуп өтөт.

«Легендалар дээрлик фольклордук чыгармаларда, чоң чыгармалардын ичинде да кеңири колдонулуп, акын-жазуучулар талантына, жөндөмүнө жараша жаңы вариантка өткөрүшү легендаларга жаңы боёк, түс берип жаткандыгын изилдөөбүздүн объектиси болгон легендалардын сюжетте-

ринин негизинде жазылган чыгармалардан байкоого болот.

Атап айтсак, А. Осмоновдун «Толубай сынчы», Ж. Бөкөнбаевдин «Чептен эрдин күчү бек», Ж. Садыковдун «Энелердин жүрөгү», Ч. Айтматовдун «Ак кеме» повести, «Кылым карытар бир күн» романдарында, Ш. Садыбакасовдун «Ак боз ат» драмаларында легенданын ажырагыстай бириктирилиши, өзөгүн түзүшү менен өзгөчөлөнүп тургандыгын байкайбыз» [6, 142-б.] – деп, п.и.к. А.Б. Батыркулова, фольклордук жана адабий чыгармалардын адабий байланыштарын түзүүдөгү элдик легендалардын өзгөчө ордун белгилеп берет.

Ал эми фольклор менен адабиятын, түрк элдеринин адабий байланыштарына арналып төмөнкүдөй: Ерболот Баят «Түрк, монгол эпосторунун сюжеттик типологиясы» (2018), Сейфеттин Гелекчи «XIX-XX кылымдардагы кыргыз-түрк төкмө акындарынын табият жөнүндөгү ырларынын окшоштуктары жана өзгөчөлүктөрү» (2019), Мокеева А.М. «Азыркы учурдагы кыргыз-казак адабий байланыштары: Ч.Айтматов жана М.Шаханов» (2012), Галимова А.Р. «Литературные связи татарской и киргизской поэзии в первой половине XX века» (2019), Чотикеева К.Ш. «Тажик-кыргыз адабий байланыштары (Мирзо Турсун-Заденин чыгармачылыгынын мисалында)» (2019) ж.б. бир катар кандидаттык диссертациялар жазылган.

Адабий байланыштардын ишке ашышында котормо адабиятынын да өз алдынча орду бар экендиги жана анын фольклордук жана жазма адабияттагы бири-биринен өзгөчөлөнгөн орду бар экендиги белгилүү. Жөнөкөй сөз менен айтканда, котормо адабиятынын башаты жазма адабиятта деп кесе айтууга болбойт, анткени, оозеки адабияттагы алакалар көбүнесе тектеш элдердин ортосундагы чыгармачылык байланыштары аркылуу ишке ашуу менен бир элдин чыгармасы экинчи бир элдин тилине которулуп, орток мураска айланган болсо. Кыргыз профессионалдык жазма адабиятындагы адабий байланыштардын жаңы багыты катары котормо адабияты аркылуу ишке ашып, кезегинде өз ара адабий

алакалардын алкагы биринчи кезекте орус адабияты менен мүнөздөлгөн болчу. Бул тууралуу М. Богданова: «Молодая советская киргизская литература возникла и развивается в связи с приобщением к русской литературе, по мере освоения новых жанров с расширением круга тем и освоением методов социалистического реализма...» [3] деген оюн улап айта турган болсок, албетте, кыргыз адабиятынын 20-30-жылдардагы чыгармачылык процесси адабий чыгармачылыктын жаңы формасын өздөштүрүп жаткан учуру көбүнесе котормо адабияты менен мүнөздөлүп, оозекиден жазма адабиятка өтүүдөгү чыгармачылык тажрыйбалары, биринчи кезекте элдик адабияттын улуу салттары аркылуу ишке ашуу менен коомдук процесстен калбаган келечектүү багыттарын белгилеп берүүдө биринчи кезекте котормо адабиятынын орду да белсемдүү. Бул процесс жазма адабияттын алгачкы калыптануу мезгилинен баштап, анын тарыхынын бардык этаптарында өзүнүн орду бар. Албетте, кыргыз котормо адабиятынын тарыхы оозеки адабиятта, айрыкча орто кылымдагы орток түрк кол жазма адабиятында эле өзгөчө кулач жайгандыгы белгилүү. Бул маселеге арналып, адабиятчы Н. Турдубаева тарабынан «Кутадгу билик дастаны жана анын түрк тилдериндеги котормолору» аттуу кандидаттык диссертациясын коргогон.

Ошол эле учурда кыргыз адабиятынын орус адабияты менен болгон өз ара байланыштары чыгармачылык жана илимий изилдөө багытында дагы ишке ашып келгендиги белгилүү. Бул маселе тууралуу «История киргизской советской литературы» (1970) аттуу эмгекте: «Были изданы работы, посвященные русско-киргизским литературным связям (Воцакин А. Горький и киргизская литература. – Ф., 1953); (Ж. Самаганов Максим Горький и киргизская литература. - Ф., 1958); (Брудный Дм. Из истории русско-киргизских литературных и театральных связей. – Ф., 1960); (Шейман Л. Пушкин и киргизы. – Ф., 1963); (Кулбатыров Д. Русско-киргизские литературные связи. Автореф. Кан.дисс. - Ф., 1966).

Упомянутые монографии и сборники, литературно-критические статьи помогли созданию данной «Историю киргизской советской литературы» [7, 14-б.], 1970-жылы кайрадан иштелип Москвадан жарыкка чыккан.

Аталган эмгектин «Русские и зарубежные связи киргизской литературы» деген бөлүмүндө: «С середины 20-х годов до недавнего времени с киргизскими писателями сотрудничали прозаики В.И. Паршков (1897 - 1960) и Н.С.Чекменев (1905 – 1961), с 1930 г. – поэт С.А. Фиксин» ...

Из русских писателей Киргизстана первым обратился к местной тематике Н.С. Чекменев. Его повесть «Пастух Сыдык» (1928г.) при всех художественной несовершенности в основном верно передает характерные изменения, происшедшие в судьбах киргизского народа после Октябрьской революции. Тематически повесть Н.С. Чекменева перекликается с романами Т. Сыдыкбекова «Среди гор» и Н.Байтемирова «Последний патрон» [7, 71-б.]. - деп, Дм. Брудный жазгандай, XX кылымдын 20-30-жылдарында кыргыз калемгерлери менен катар эле ошол эле Н.С. Чекменевдин «Семиречье» үчилтиги, В.И.Паршковдун «Пулеметчики», «Нарынское дело» повесттери жарык көргөн. Ал эми С.Фиксиндин «Передовой пост» (Ржев, 1932) ырлар жыйнагына «Стихи о Киргизии» деген ырлар цикли киргизилгендиги белгиленет.

«Каждая конкретная наука изменяется не только в связи с изменением и усложнением своего предмета и в силу собственного внутреннего развития. Она находится в большей или меньшей зависимости от состояния других наук, испытывает их воздействие и свою очередь воздействует на них. Обмен идеями и методами между науками происходил всегда» [8, 5-б.] - деп, орус адабиятчысы А.С. Бушмин жазгандай, айрыкча фольклор-таануу менен адабияттаануунун өз ара таасирлери чыгармачылык да, илимий да процесс аркылуу ишке ашып келгендигинде жана кыргыз адабий байланыштарынын калыптанышы өзүнүн фольклордон тартып жазма адабиятка чейинки өзүнүн

чыгармачылык улуу салттарына ээ десек болот. Бул адабий чыгармачылык процесс өз кезегинде кыргыз элинин оозеки жана жазма адабиятынын калыптанышындагы өзгөчө ордун белгилеп турат.

Корутунду. Кыргыз адабий байланыштары тууралуу сөз кылып жатып, анын фольклордук, орто кылымдардагы кол жазма, жаңы доордогу жазма адабиятынын калыптанышы башка өнүккөн адабияттар менен адабий байланыштарга чыккан учурда ишке ашкандыгын айтсак болот. Бул сыяктуу адабий байланыштардын фольклордук жана акындар поэзиясындагы процесси эки тараптуу эриш-аркак өнүккөн болсо, жазма адабиятта болсо адабий байланыштардын мүнөзү ачык мүнөздө көрүнөт, башкача айтканда, кыргыз профессионалдык жазма адабиятынын калыптануу процесси айрыкча орус адабиятынын алдыңкы тажрыйбаларына таянуу аркылуу ишке ашкан десек болот.

Ошентип, оозеки менен жазма чыгармачылыктын адабий байланыштары улуттук жана дүйнөлүк адабий салттардын негизинде калыптанат жана өнүгөт. Бул маселедеги кээ бир илимий – методологиялык тыянактарга жетишүү үчүн бул багытта кыргыз жана чет элдик адабияттаануу жазылган материалдарды жакшылап изилдеп андан кандай жыйынтыктар чыккандыгына жана келечекте кандай иштер жасалыш керектигин тактоого жетишүү зарыл.

Жыйынтыктап айтканда, кыргыз адабий байланыштары элдик фольклордун алкагында түптөлүп, советтик жазма адабияттын учурунда эл аралык деңгээлде ийгиликтүү ишке ашырды.

Адабияттар:

1. Пропп В.Я. Основные этапы развития русского героического эпоса [Текст]: / В.Я. Пропп. – М.: Изд. АН СССР, 1958. – 40-б.
2. Курбанова З.Г. Лезгинское литературоведение (Зарождение, становление и развитие) [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01/ З.Г. Курбанова. – Махачкала, 2004. – 160-б.

3. Богданова М.И. Киргизская литература и фольклор (в их взаимоотношениях [Рукопись]: / М.И. Богданова. – Инв. № 1293, – 40-б.
4. Пропп В.Я. Фольклор и действительность: [Текст] / Изб.статьи. Сост. Б.Н. Путилов. – М.: Наука, 1976. – 325 б.
5. Кебекова Б. Кыргыз, казак акындарынын чыгармачылык байланышы [Текст]: / Б. Кебекова. – Ф.: Илим, 1985. – 234 б.
6. Батыркулова А.Б. Легендалык чыгармаларды окутуудагы өзгөчөлүктөр [Текст]: / А.Б. Батыркулова. – Кыргыз Билим берүү академиясынын кабарлары. – Б., 2020. – №2 (51). –142-145-бб.
7. История киргизской советской литературы. [Текст]: / Отв. ред. З.Г. Османова. – М.: Наука, 1970. – 543 б.
8. Взаимодействие наук при изучении литературы. / Под редакцией А.С. Бушмина. – Л.: Наука, 1981. – 277 б.

Рецензиялаган:
Муратов А.Ж.,
педагогика илимдеринин доктору, профессор